

ФАКТОРИ, ЯКІ СТРИМУЮТЬ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

Д. І. Дема, к. е. н., професор,
Житомирський національний агроекологічний університет

Розкрито фактори, що негативно впливають на організацію та діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Відзначено, що стримуючими факторами є : незначний розмір статутного капіталу, недоступність та небажання брати кредити, відсутність державної підтримки, відсутність інвестиційного капіталу, тиск податкових органів та протиріччя в оподаткуванні, сезонність в наданні послуг, небажання власників виробленої продукції відкрито її продавати та ін. Аргументовано, що продовжує негативно впливати на ріст кооперативів податок на додану вартість та податок на доходи фізичних осіб.

Постановка проблеми. Після реформування колективних та державних сільськогосподарських підприємств більше 7 млн селян отримали землю в приватну власність, частина з яких започаткували власне виробництво сільськогосподарської продукції, інші передали її в оренду різним формам сільськогосподарських підприємств. Разом з тим, при реалізації виробленої в особистих селянських господарствах (ОСГ) та фермерських господарствах сільськогосподарської продукції виникло ряд труднощів через існування на ринку різних посередницьких структур, які негативно впливають на ціноутворення на цю продукцію, причому часто в незаконний спосіб. В більшості країн Європи, Канади та США цьому сприяє розвиток сільськогосподарської кооперації, зокрема сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. В Україні також роблять певні кроки щодо розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, але значного успіху в цьому напрямі ще не досягнуто. Існує цілий ряд факторів, які стримують розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК), що потребує подальших досліджень в їх організації та діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку кооперації в Україні, зокрема сільськогосподарської, присвячені наукові праці О.В.Чаянова, М.І. Туган-Барановського, В.В.Гончаренка, В.Ф.Горбоноса, В.В.Зіновчука, М.Й.Маліка, Л.В.Молдаван, Ю.О. Лупенка та ін. В цих працях висвітлено теоретичні основи розвитку кооперативного руху, механізм організації кооперативів, їх значення в інфраструктурі аграрного ринку. Разом з

тим, на нашу думку, недостатньо висвітлено вплив податкової системи України на організацію та діяльність СОК. Враховуючи, що в Україні на сьогодні діє майже 4,0 млн особистих селянських господарств та 34,1 тис. фермерських господарств така кількість СОК є недостатньою [3].

Виклад основного матеріалу. На 1 січня 2018 року за даними Міністерства аграрної політики та продовольства в Україні нараховувалося 735 СОК (610 в 2017 р.), з яких молочарських - 186, з обробітку землі та збирання врожаю 162, плодоовочевих - 113, зернових - 41, м'ясних - 35, інших – 198 [1]. Можна стверджувати, що до цього часу не створено сприятливих умов для зацікавленості власників ОСГ та фермерських господарств для організації діяльності СОК та участі в них. Учасники діючих СОК і тих, що припинили діяльність, та дослідники називають різні причини, які не сприяють їх успішному функціонуванню.

До таких факторів відносять: незначний розмір статутного капіталу, недоступність та небажання брати кредити, відсутність державної підтримки, відсутність інвестиційного капіталу, тиск податкових органів та протиріччя в оподаткуванні, сезонність в наданні послуг, небажання власників виробленої продукції відкрито її продавати та ін. Дослідження показують, що значна частина СОК успішно проводить свою діяльність при наявності грантових коштів або включення їх в програми підтримки та розвитку кооперативів. При закінченні грантів чи закритті програм підтримки кооперативів, як правило, закінчують діяльність СОК, які були створені за рахунок грантових коштів та програм їх підтримки.

Успішно функціонують СОК, які створені фермерськими господарствами або на базі одного чи кількох фермерських господарств. Такі кооперативи мають значно більше фінансових ресурсів ніж ті, що створені власниками особистих селянських господарств. Тривалий час одним із факторів, що негативно впливав на організацію і діяльність СОК була система оподаткування, яка прирівнювала СОК при оподаткуванні до інших форм бізнесу. Лише після внесення змін до закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», який набрав чинності з 19 січня 2013 р. було визнано СОК безприбутковими організаціями.

Разом з тим, відмітимо, що поняття «безприбутковий статус» це не тотожне поняттю «не платник податків». Безприбутковість це звільнення кооперативів від податкових зобов'язань лише по одному з податків – податку на прибуток підприємств, при наявності інших

об'єктів оподаткування кооператив їх сплачує. Закріплення за СОК безприбуткового статусу не привело до різкого зростання їх кількості.

На нашу думку, значно більший негативний вплив на СОК має податок на додану вартість. Неприбутковість не звільняє від обов'язку реєстрації платником ПДВ та від подання декларації – у разі якщо кооператив здійснює оподатковувані операції в обсязі, для якого така реєстрація є обов'язковою. Не зареєструвавшись платником ПДВ в обов'язковому чи добровільному порядку кооператив «випадає» з системи продажу-купівлі, так переробні підприємства відмовляються купувати в них продукцію оскільки не можуть формувати свій податковий кредит. З іншої сторони, реалізуючи сільськогосподарську продукцію через СОК виникає різниця цін. Продукція вироблена особистими селянськими господарствами продається за ціною меншою на ПДВ ніж продана через СОК. Виходячи з цього, дрібні виробники сільськогосподарської продукції, включаючи особисті селянські господарства, реалізують її посередникам практично по тій же ціні, що була б продана через СОК без всяких проблем та залишаючись в тіні щодо оподаткування доходів від таких операцій.

Сприяє не зацікавленості в об'єднанні в СОК власників особистих селянських господарств та інших дрібних виробників сільськогосподарської продукції норма Податкового кодексу України, що вписана в п.п. 165.1.24 п. 165.1 ст. 165, відповідно якої до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включаються доходи, отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції, що, зокрема вирощена, зібрана, виготовлена, вироблена, оброблена та/або перероблена безпосередньо фізичною особою на земельних ділянках, наданих їй у розмірах, встановлених Земельним кодексом України для ведення особистого селянського господарства та/або земельні частки (паї), виділені в натурі (на місцевості), сукупний розмір яких не перевищує 2 гектари [4].

У 2016 році господарства населення виробили 43% продукції сільського господарства, у т.ч. 38,7% продукції рослинництва і 54,4% - тваринництва. У 2017 р. ці показники склали, відповідно 43,6; 39,5 і 54,2% [3]. В багатьох країнах Європи, США, Канади сімейні фермерські господарства, які реалізують свою продукцію на ринках і залучені в систему оподаткування цих країн мають площу 2 і менше гектарів. Зі звільнення від оподаткування продукції, виробленої на площі до 2 гектарів можна було б погодитися при умові, що вироблена на такій земельній площі продукція повністю використовується на потреби ОСГ. При реалізації цієї продукції на організованому ринку вона повинна бути об'єктом оподаткування, а самі виробники сільськогосподарської

продукції приймати участь в програмах державної підтримки. На сьогодні, ОСГ та інші дрібні виробники сільськогосподарської продукції формують значний її тіньовий ринок, використовуючи для цього не обліковані землі. Торік частка землі, що перебуває у тіньовому обробітку, сягнула 30% всіх сільськогосподарських земель [5].

Вище було відмічено, що відсутність державної підтримки СОК було одним із факторів, який гальмував процес об'єднання дрібних виробників в кооперативи. З минулого року в Україні діє державна програма з відшкодування кооперативам 70% вартості придбаного обладнання, якою скористалися 6 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, 2 з яких – новостворені. Так, державну підтримку було надано кооперативам молочарського та плодово-ягідного напрямів діяльності для придбання обладнання із зберігання та переробки сільськогосподарської продукції на суму понад 8,5 млн грн. Такий підхід щодо надання державної підтримки СОК на формування їх виробничої інфраструктури, особливо для переробки та зберігання продукції, є більш справедливий, ніж надання її на одиницю виробленої продукції, одиницю земельної площі чи голову тварин, а її збільшення позитивно вплине на процес утворення нових СОК.

Висновки. Таким чином, залучення фермерських господарств, ОСГ та інших дрібних виробників сільськогосподарської продукції в СОК, яким буде надана державна допомога на придбання обладнання для зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, погашення частки відсотків за одержаними кредитами, сприятиме виведенню її з тіні та збільшить доходи її виробників. Потребує подальшого відпрацювання механізм оподаткування виробників сільськогосподарської продукції, який слід будувати на єдиних методологічних підходах до всіх форм організації аграрного бізнесу на селі.

Список використаних джерел

1. <http://minagro.gov.ua/node/27013>
2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р., №469 в ред. від 19.01.2013 р..
3. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: наукова доповідь ННЦ «ІАЕ», [кол. авторів: Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк, В.Я. Месель-Веселяк та ін.]. К.: ННЦ «ІАЕ», 2019.- 114 с.
4. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р., №2755.
5. Колюбакін В. Вивести хлібороба з тіні / Урядовий кур'єр, 5 вересня 2018 р.